

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

در وقف اصطلاحاتی وجود دارد که باید به آنها توجه داشته باشیم، یکی از این عبارات وقف فی سبیل الله می باشد، امام رضوان الله علیه در تحریرالوسیلة در ضمن مسئله ای در این رابطه می فرماید که: «مسألة ۴۴ - لو وقف فی سبیل الله یصرف فی کل ما یكون وصلة إلى الثواب، وكذلك لو وقف فی وجوه البر»^۱.

صاحب جواهر نیز اینطور می فرماید: «المسألة الرابعة: إذا وقف فی سبیل الله انصرف إلى جمیع ما یكون وصلة وطریقاً إلى الثواب، كالغزاة والحج والعمرة وبناء القناطر والمساجد ونفع المحاوِج ونحو ذلك مما هو طریق إلى ثوابه ورضوانه، كما هو المعروف بین الأصحاب... إلى آخر كلامه»^۲.

علامه در قواعد فرموده اگر وقف کند فی سبیل الله در هر کار خوبی می تواند مصرف شود اما برخی مثل شیخ در خلاف گفته اند مختص حج و عمره و غزاة می باشد بنابراین در اینجا اختلاف نظر وجود دارد و اما منشأ این اختلاف روایتی است که در تفسیر علی بن ابراهیم از حضرت امام موسی کاظم علیه السلام نقل شده.

آیه ای در باب زکات داریم: ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَ الْمَسْكِينِ وَ الْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَ الْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَ فِي الرِّقَابِ وَ الْغَارِمِينَ وَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَ اللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾^۳ کلمه "سبیل الله" در آیه شریفه ذکر شده حالا باید ببینیم آیا در مانحن فیه که وقف

کرده فی سبیل الله یعنی هر کاری که باعث ثواب است یا اینکه چیز دیگری نیز مد نظر است؟.

روایتی در وسائل داریم که شیخ طوسی به اسناد خودش از علی بن ابراهیم نقل کرده، شیخ از طبقه ۱۲ و علی بن ابراهیم از طبقه ۸ است و شیخ این خبر را از کتاب علی بن ابراهیم گرفته و اسناد شیخ به علی بن ابراهیم صحیح می باشد و طریق و اسناد شیخ به علی بن ابراهیم در آخر جلد دوم جامع الرواة صفحه ۵۰۴ ذکر شده بنابراین حدیث سنداً اشکالی ندارد و صحیح می باشد و اما در این خبر راوی از امام کاظم علیه السلام سوال می کند که مستحقین زکات چه کسانی هستند و حضرت در جواب می فرماید: ﴿وفي سبیل الله قوم یخرجون فی الجهاد و لیس عندهم ما یتقوون به، أو قوم من المؤمنین لیس عندهم ما یخرجون به أو فی جمیع سبیل الخیر، فعلى الامام أن یعطیهم من عال الصدقات حتى یقووا على الحج والجهاد﴾^۴، بنابراین اگر ما بودیم و کلمه "سبیل الله" می گفتیم هر چیزی که دارای ثواب هست شامل می شود اما خب این روایت جهاد و حج را ذکر کرده.

خبر دیگری از طرق عامه داریم که شیخ در خلاف نقل کرده، خبر این است: ﴿روي أن أم معقل جاءت إلى النبي صلى الله عليه و آله فقالت: يا رسول الله إن أبا معقل جعل ناضحته فی سبیل الله، و إني أريد الحج فأركبه؟ فقال النبي عليه السلام: اركبه، فان الحج و العمرة من سبیل الله﴾^۵.

خب و اما با توجه به این روایات بین فقهاء ما در تفسیر "سبیل الله" اختلاف نظر پیش آمده لذا شیخ طوسی در مبسوط و خلاف گفته فی سبیل الله یعنی حج و عمره و جهاد، عبارت شیخ در مبسوط این است: «إذا وقف وقفاً

^۱ وسائل الشیعة، شیخ حر عاملی، ج ۶، ص ۱۴۶، ابواب مستحقین زکات، باب ۱، حدیث ۷، ط الاسلامیة.
^۲ الخلاف، شیخ طوسی، ج ۳، ص ۵۴۲، مسئله ۶.

^۱ تحریرالوسیلة، الامام الخمينی، ج ۲، ص ۷۲.

^۲ جواهر الکلام، شیخ محمد حسن نجفی جواهری، ج ۲۸، ص ۱۰۳.

^۳ سوره توبه، آیه ۶۰.

رضوان الله فرمودند: "لو وقف في سبيل الله يصرف في كل ما يكون وصلة إلى الثواب".

بقیه بحث بماند برای فردا إ شاء الله تعالی... .

والحمد لله رب العالمين و صلى الله على
محمد و آله الطاهرين

و شرط أن يصرف في سبيل الله، و سبيل الثواب، و سبيل الخير صرف ثلثه إلى الغزاة و الحج و العمرة على ما مضى من الخلاف و ثلثه إلى الفقراء و المساكين و يبدء بأقاربه و هو سبيل الثواب، و ثلثه إلى خمسة أصناف من الذين ذكرهم الله في آية الصدقة، و هم الفقراء و المساكين و ابن السبيل و الغارمون الذين استدنوا لمصلحة أنفسهم و الرقاب و هم المكاتبون فهؤلاء سبيل الخير. و لو قيل إن هؤلاء الثلاثة أصناف متداخلة لكان قويا، لأن سبيل الله و سبيل الثواب و سبيل الخير يشترك الجميع فيه»^٦.

عبارت شیخ در خلاف این است: «مسألة ۱۲: إذا وقف وقفا، و شرط أن يصرف منفعته في سبيل الله، جعل بعضه للغزاة المطوعة (در پشت جبهه در آماده باش هستند) دون العسكر المقاتل على باب السلطان، و بعضه في الحج و العمرة لأتقما من سبيل الله، و به قال أحمد بن حنبل. و قال الشافعي: يصرف جميعه إلى الغزاة الذين ذكرناهم. دليلنا: إجماع الفرقة، و أيضا فإن سبيل الله عام في جميع ذلك، فوجب صرفه إليهم، بدلالة ما قدمناه من خبر أم معقل، و أن رسول الله (صلى الله عليه و آله) قال لها: اركبيه فإن الحج و العمرة من سبيل الله»^٧.

خلاصه اینکه در تفسیر کلمه "فی سبیل الله" در وقف بخاطر وجود روایاتی که خواندیم بین فقهاء ما اختلاف نظر وجود دارد، برخی فرموده اند فقط شامل همین افرادی که در روایات ذکر شده می شود اما برخی دیگر فرموده اند سبیل الله یعنی راه خدا و این مواردی که امام علیه السلام در روایت ذکر کرده در واقع مثال زده نه اینکه فقط مختص اینها باشد و ظاهرا حق هم همین است زیرا در خورد روایات نیز کلمه فی سبیل الله ذکر شده بنابراین همان طور که امام

^٦ المبسوط، شیخ طوسی، ج ۳، ص ۲۹۴.

^٧ الخلاف، شیخ طوسی، ج ۳، ص ۵۴۵.